

redacteur, die het grootste gedeelte van de vijftig verleden jaren de leiding heeft gehad, verklaart, dat Jachin aan deze principes „aldoor getrouw is gebleven“, dan is begrijpelijk, dat dit beoordeelingswerk voor den opbouw van een waardebeoordeling naar christelijk beginsel van groote beteekenis is geweest, maar ook op den groei der christelijke jeugdlektuur invloed heeft geëffend. En zeker is er dan alle reden om het gouden jubileum van dezen arbeid te herdenken.

Het tweede artikel van den tegenwoordigen redacteur, Ds J. A. Tazelaar, handelt nader over de „Methode, beteekenis en resultaten van Jachins Boekbeoordeling“. Het is allereerst de verdediging van de methode, die, tegenover andere mogelijkheden, door Jachin steeds is gevolgd en vastgehouden. Voorts is het de teekening van de beteekenis, die het werk gehad heeft voor de organisatie, de vereeniging als zodanig, voor de onderwijzers individueel, voor de leerlingen. Vooral over dit laatste punt worden belangrijke mededeelingen gedaan in verband met het evangeliseerend karakter van de Zondagsschool en den aard van haar bevolking. Ten slotte geeft de redacteur een inzicht in de resultaten. Hij noemt cijfers van beoordeelde boekjes (ongeveer 2000), percentages van goed- en afkeuring, enz., en hij wijst ook op de resultaten voor zusterorganisaties en uitgevers.

De derde afdeeling uit het Gedenkschrift brengt een aantal „memorabilia“, die bij het gouden jubileum de aandacht verdienen: een lijst van de redacteurs en van de uitgevers der Boekbeoordeling, een opgave van de brochures over de boekbeoordeling, van onderwerpen uit de algemeene beschouwingen, titels van korte artikelen, die ter inleiding op de verschillende jaargangen werden gegeven, een lijst van auteurs en uitgevers, wier werk beoordeeld is.

Eindelijk volgt dan de recensie van de uitgaven in het vijftigste jaar, 1934, 71 bladzijden groot. Als gewoonlijk gaan daaraan vooral algemeene beschouwingen, waartoe aard en vorm van wat ditmaal aan de markt is gebracht aanleiding geeft: een kort artikel over den eisch tot eenvoudigheid en natuurlijkheid van het kinderboek, over de prijsvragen, die zijn uitgeschreven, over denkwaardigheden uit den kring der bij het werk betrokkenen. En dan komen, gerangschikt naar grootte en prijs, de afzonderlijke besprekingen, die een inhoudsaanwijzing omtrent elk nieuw uitgekomen boekje met strekken en een gemotiveerde conclusie geven omtrent het al of niet, bijzonder of minder aanbevelenswaardige. Telken jare heb ik over de waarde van dit beoordeelingswerk geschreven: om niet te uitvoerig te worden laat ik het voor ditmaal bij de vermelding, dat het staat op hetzelfde hoge peil, dat Jachin in de vijftig jaren van deze werkzaamheid heeft bereikt en heeft weten te handhaven. Voor ieder, die met deze lectuur in eenigerlei opzicht te maken heeft, is deze wegwijzer onmisbaar.

Boven schreef ik, dat ik mij van recensie van dit boek zou onthouden. Maar het gaat niet buiten de grenzen van de gewenschte objectiviteit, als ik de vereeniging Jachin met deze mooie en nuttige uitgave van harte gelukwensch, omdat het voor iedereen belangstellenden lezer duidelijk is, dat ze de beteekenis van het werk, dat een halve eeuw lang verricht werd met toewijding en zorg, met be-

langelooze medewerking ook van velen, in een helder licht stelt.

Als ik mij een opmerking mag veroorloven — ze raakt trouwens den vorm — is het deze, dat een meer feestelijk uiterlijk van deze feestuitgave wel op zijn plaats zou zijn geweest. Gezien de gelegenheid is dat uiterlijk al te bescheiden.

C. T.

III ZIELKUNDE III

Hernieuwd Apollinarisme?

IV.

De vorige maal zagen wij dat de psychologie van Apollinaris uitgaat van de onderscheiding tusschen vorm en stof. Daarbij ziet Apollinaris dan als vormgevend principe de nous, het denkende en willende verstand, welke nous auto-craat is.

Het zal duidelijk zijn dat het uiterst moeilijk is om deze opvatting van Apollinaris op moderne wijze uit te drukken. De onderscheiding tusschen vormgevend principe en stof is zoo geheel anders dan die van den modernen tijd, dat het al dadelijk niet mogelijk is hier in de huidige psychologie vergelijkingspunten te vinden.

Wij kunnen dan ook niet anders doen dan naast de Apollinaristische opvatting de onze plaatsen. Maar wij zeggen opzettelijk naast die van Apollinaris. Het is al direct niet mogelijk om onze eigen opvatting te geven in de terminologie van Apollinaris.

Met een begrip als „nous“ kunnen wij niet werken. Met een begrip als stof evenmin. Met een begrip vormgevend principe ook al niet.

Wij zullen dus onze opvatting weer moeten geven in andere woorden dan die, welke wij gebruikten voor de weergave van de opvatting van Apollinaris.

In de eerste plaats willen wij er op wijzen dat wij den eenen levenden mensch zien als een levende eenheid. Deze levende mensch is een openbaring der menselijke natuur, maar op zodanige wijze, dat er een drager is van die natuur, omdat er is een persoon die deze natuur heeft, draagt, en in wien de natuur tot openbaring komt, terwijl de persoon zelf zich alleen door de natuur openbaren kan.

De levende mensch is dus niet een optelsom, maar een organische eenheid. De natuur is niet levend geworden door de persoon en de persoon niet door de natuur.

Maar in de bedeeling van dezen tijd kan de persoon niet leven zonder natuur en kan de natuur zich niet openbaren zonder persoon.

De persoon bezit, draagt de menselijke natuur; heeft de menselijke natuur.

De persoon, het eigenlijke „ik“ in specialen zin, de geest, die door God geschapen is, bezit alles wat van de menselijke natuur is, wijl deze persoon in meest strikten zin geheel de menselijke natuur heeft.

Aan deze menselijke natuur zijn alle menselijke eigenschappen eigen. Niets menselijks is

kent en erkent; het is met een gevoel van herademing, dat men uit de beklemming der mechanistische wereldbeschouwing komt in de nieuwere gedachtenwereld, die bevrijding geeft van veel drukkende dogmatische vooroordeelen, en metafysisch totaal anders is georiënteerd.

Het is toch een erkenning van niet te onderschatten beteekenis, waarmee de natuurwijsbegeerte thans komt tot het postulaat van een dirigerende intelligentie der wereld. Hoe langen tijd had zij met den meesten nadruk bij iedere voorkomende gelegenheid verzekerd, dat ze nimmer de behoefte gevoelde aan zulk een postulaat, omdat haar wereldverklaring alle bekende verschijnselen omvatte en volkomen sluitend was! Wel was het voor wie scherp hoorde, alsof zich in den nadruk, waarmee die verzekering telkens weer gegeven werd, toch iets verried van een afkeer van een diepergaande discussie over dit thema, en van een dogmatische vooringnomenheid, die het in zichzelf onbewijsbare met te meer overtuiging poneert, naarmate het besef van onbewijsbaarheid grooter is. Maar daardoor is het verschil met den huidige toestand slechts te opvallender. Want thans wordt immers grif toegegeven, dat het toeval toch bezwaarlijk meer kan dienen om op te treden in de functie van de onbekende ordenende en richtende kracht, die zich in de wereld nog openbaart voor de oogen der natuurwetenschap, als ze zich in haar binnenkamers begeeft voor haar uiterste overleggingen. De leer van het toeval als wereldverklarend principe heeft in de laatste jaren een zeer gevoelig knauw gekregen, zoodat ze door de voornaamsten en grootsten op het gebied der natuurwijsbegeerte als onbruikbaar terzijde wordt gezet.

Wanneer men nu alleen dit ééne gegeven neemt en dan alles in de juiste proporties tracht te

aan die natuur vreemd. Maar aangezien de persoon, het „ik“ ook geheel die menselijke natuur bezit, is ook aan die persoon niets onttrokken wat de menselijke natuur heeft en kwalificeert.

De menselijke natuur is zóó geschapen, dat zij niet tot openbaring komen kan, indien God haar niet tot openbaring brengt in de vereeniging met de menselijke persoon. En omgekeerd is het de wet Gods voor het leven der menschen dat God ook die menschen op organische wijze tot het leven roept. Eenerzijds is het volkomen waar, dat zij geschapen worden als God Zijn Geest uitzendt, en anderzijds is het even waar, dat ieder mensch vrucht is van de samenkomst tusschen een man en een vrouw. Ook de bevruchting gaat niet buiten het bestel Gods om; en in datzelfde bestel heeft God den regel gegeven, dat Hij bij het ontstaan van het nieuwe leven door Zijn scheppende almacht een persoon doet geboren worden en niet een onpersoonlijk ding.

Al de kwaliteiten van de menselijke natuur worden door die natuur zelve gedragen. Daarom is de menselijke natuur uitdrukking van datgene wat het algemeene is, wat wij allen samen hebben. Maar in die menselijke natuur ligt niet ook het individuele activeeringsprincipe voor de kwaliteiten. Het is naar wij meenen duidelijk, dat het a priori uitgesloten moet zijn, dat een natuur in zich draagt de kiem voor persoonsprincipes, die één en ondeelbaar zijn. Immers, de persoon is juist datgene wat niet aan een ander eigen is. De persoon is het volkomen „Eenmalige“. De natuur daarentegen is datgene wat gemeenschappelijk is aan allen, is datgene wat er steeds is wanneer er menschen zijn.

Maar het moet ook duidelijk zijn dat dit algemeene, dit steeds aanwezige nimmer bron kan zijn of beginsel voor het speciale, wanneer dat speciale tegelijk persoon, individualiteit en zelfbewuste en onsterfelijke persoon is. Wij zeggen hiermee geen nieuws, wij sluiten ons hiermee geheel aan bij datgene wat steeds door de gereformeerde theologie werd gehandhaafd.

Wij geven hier nogmaals een citaat van Bavinck, dat wij reeds eerder aanhaalden. Wij geven het nogmaals, omdat in dit citaat zoo duidelijk hetzelfde tot uitdrukking komt als hetgeen wij zeiden.

„Maar natuur is het substraat, het suppositum, datgene waardoor iets is wat het is, principium quo; en persoon is het subject niet van eene natuur in het algemeen, maar van eene redelijke natuur. Persoon is het in en voor zichzelf zijnde, dat de eigenaar, bezitter en heer is van de natuur, een complementum existentiae, het subject, dat door de natuur met haar ganschen rijken inhoud leeft, denkt, wil, handelt enz., waardoor de natuur eene voor zichzelf bestaande wordt en geen accidens van een ander is.“ (Dr H. Bavinck, Geref. Dogmatiek Dl. III 2e druk blz. 333.)

Ik kan nu bij den mensch spreken van zijn verstand, wil men, van zijn „nous“. Deze „nous“ is er, krachtens den aard van de menselijke natuur en krachtens het feit dat er een geschapen persoon is die de noëtische principia, die in de menselijke natuur aanwezig zijn, activeert. Deze persoon is ook zelf aangelegd op deze noëtische principia, zoodat ik zeggen kan, dat die levende

zien, dan blijkt, dat daarmee reeds eensklaps de geheele achtergrond, waartegen zich het natuurwetenschappelijk bedrijf afspeelt, is veranderd, metafysische diepte heeft gekregen en een religieus perspectief. Maar bovendien hebben wij reeds gezien, hoe ook op andere, uitermate belangrijke punten de natuurwijsgeerige denker meer ruimte en vrijheid van beweging heeft verkregen, hoe aan de heerschappij van een onvermurwbaar, physisch georiënteerd, determinisme een einde kwam en hoe het wereldbeeld der physica in zijn geheel geschikter werd om den mensch erin op te nemen. Afziende van allerlei details, kan men zeggen, dat het uiterlijke beeld en de innerlijke structuur der moderne natuurphilosophie een wezenlijke verandering heeft ondergaan, die zich in velerlei opzicht zal uiten.

Het is duidelijk, dat daardoor allereerst haar verhouding tot de theologie is gewijzigd. Terwijl vroeger in de studiën der theologie voor haar besef alleen maar tijd verspild werd aan onwezenlijke phantasmen, krijgen nu diezelfde grootheden weer meer lijn en gestalte. Waar er eerst dus nauwelijks meer van een betrekking sprake kon zijn, daar is het ook thans nog teveel gezegd, dat nu weer een levende verhouding en wisselwerking tusschen natuurwetenschap en theologie, beide als zuivere wetenschap genomen, zou zijn hersteld. Hoogstens kan men zeggen, dat het bestaansrecht der theologie weer wordt ingezien en dat haar studiën haar niet meer zoo zinloos voorkomen, als vroeger het geval was. Maar overigens kan men zelfs heden ten dage nog nauwelijks spreken van een levendige betrekking tusschen de theologische en de natuurwetenschap, die zich immers zou moeten uiten in een vruchtbare dia-

mensch
Deze n
zij is ee
verstand
principe
vorm kri
De mer
gene wat
wat in ie
geheel pe
Dit „ik“
boven uit
Maar h
tuur van
is om sh
baring t
van het i
en eigenh

Het zal
aan te b
weten d
„nous“ in
delijke n
dan gewe
volledige
was.

Immers
dachte d
twee prin
stof. Bij d
dm dat d
meer is
Terecht
veroordee

Maar h
te moete
Zooals
is van zij
de mensc
vereenigd
en door
dit van e

Hij had
wording
en persoo
sluit de v
natuur w
geen enke
doch van
ceptie af
den pers
zichzelf
assumit.

niet inco
Dorner b
persoonlij
zij was t
den Logo
al hare
leefde, d
Dat zij ni
afzonderli
vloede ni
uit, dat
den Logo

Hiermee
ben dan
gereforme
Bavinck t

lectiek ov
beide besl
uitwisseli
ook blijke
boekje va
len door
voor aller
preciesere
ven bescl
treedt me
wetenscha
derd, en l

Zoo ko
Freiburg
schen the
muleeren
aard. Ten
vangende
theologie
van het g
een der c
is ze geve
ging zijn
in de gehe
opvatting
steunt teg
mensch in

Deze fo
meest gel
allerminst
lange besc
om te der
die tegena
is, de be
zooals hij
immers o

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHEITSEN

De huidige verhouding van natuurwetenschap en theologie.

VII. (Slot.)

Het is dus waarlijk niet gemakkelijk over de geheele linie met zekerheid vast te stellen, wat er zich nu eigenlijk precies op het natuurwetenschappelijk erf afspeelt, en het is moeilijk die verschijnselen, zooover scherp te onderkennen, op de juiste waarde te taxeren.

Reeds werden eenige punten genoemd, waartoe zich langzamerhand een communis opinio begint af te tekenen, en reeds werd het gevaar voor een christelijke natuurwijsbegeerte gesignaleerd, om voorbarige conclusies ten haren gunste uit de positieverschuivingen te trekken, een gevaar, dat te nauwgezetter vermeden dient te worden, omdat de natuurphilosophie van deze kleur spoediger in discredit geraakt, wanneer ze een onjuiste gevolgtrekking maakt, dan het geval zou zijn bij de meer algemeen aanvaarde systemen.

Anderzijds mag men er zich natuurlijk niet uit louter angstvalligheid toe laten verleiden de oogen te sluiten voor het goede, dat het nieuwe bevat. En dat goede is, vergeleken met vroeger, waarlijk niet gering. Het belangrijkste ervan is niet gelegen in allerlei kleine detailpunten, maar veel meer in een verandering van het algemeene aspect. De geheele atmosfeer, waarin zich het natuurwijsgeerig denken beweegt, is, tegenover de voorafgaande aera, minder drukkend geworden voor wie naast de materiële ook geestelijke grootheden

gezien de per-
schelijke natuur
is onttrokken
en kwalificeert
schappen, dat zij
dien God haar
vereniging met
gekeerd is het
menschen dat
ische wijze tot
volkomen waar,
od Zijn Geest
waar, dat ieder
omst tusschen
vruchting gaat
en in datzelfde
en, dat Hij bij
ven door Zijn
doel geboren
ding.

chelijke natuur
ragen. Daarom
king van dat-
wat wij allen
chelijke natuur
e activeerings-
t is naar wij
itgesloten moet
de kiem voor
ndeelbaar zijn.
gene wat niet
on is het vol-
daarentegen is
aan allen, is
er menschen

n dat dit alge-
bron kan zijn
meer dat speci-
en zelfbewuste
eggen hiermee
nee geheel aan
gereformeerde

it van Bavinck.
Wij geven het
zoo duidelijk
is hetgeen wij

et suppositum,
is, principium
niet van eene
eene redelijke
zichzelf zijnde,
van de natuur,
t subject, dat
rijken inhoud
ardoor de na-
wordt en geen
r H. Bavinck,
bld. 333.)

eken van zijn
'Deze „nous“
menschenlijke
een geschapen
pia, die in de
activeert. Deze
deze noëtische
at die levende

i eenschaps de
het natuur-
is veranderd,
n en een reli-
hebben wij
uitermate be-
ge denker meer
eft verkregen,
vermurwbaar,
e een einde
physica in zijn
ensch erin op-
tails, kan men
de innerlijke
ilosophie een
gaan, die zich

lhereerst haar
ijzigd. Terwijl
ie voor haar
aan onwezen-
de grootheden
er eerst dus
g sprake kon
el gezegd, dat
wisselwerking
ologie, beide
zou zijn her-
t het bestaans-
gezien en dat
zinloos voor-
laar overigens
og nauwelijks
ing tusschen
chap, die zich
uchtbare dia-

menschen die daar staat „nous“, verstand heeft.

Deze nous is dus geen principe op zichzelf, zij is een bezit van de levende persoon. Het verstand wordt geactiveerd, maar het is niet het principe waardoor, zooals bij Apollinaris, de stof vorm krijgt.

De menschenlijke natuur zelve bezit dus al datgene wat menschenlijk is, zij mist alleen datgene wat in ieder menschenlijk individu „einhellig“ en geheel persoonlijk is, dat is het individueele „ik“. Dit „ik“ is niet deel van de natuur gelijk wij boven uiteenzetten.

Maar het „ik“ is wel voor de menschenlijke natuur van noode, omdat de natuur er op aangelegd is om slechts in bepaalde individuen tot openbaring te komen doordien er een complement van het individueele bestaat; dat is, een persoon en eigenlijk subject voor de natuur aanwezig is.

Het zal, dunkt me, nu niet moeilijk zijn om aan te toonen dat, indien wij van Apollinaris weten dat hij oordeelde dat de menschenlijke „nous“ in Christus vervangen was door de Goddelijke natuur, wij ook van hem weten dat hij dan geweld deed aan de leer dat Christus een volledige menschenlijke natuur deelachtig geworden was.

Immers, bij Apollinaris treffen wij aan de gedachte dat de menschenlijke natuur bestaat uit twee principes: vormgevende nous en gevormde stof. Bij deze opvatting blijft er niets anders over dan dat alleen de gevormde stof in Christus niet meer is de complete menschenlijke natuur.

Terecht is dan ook Apollinaris door de kerk veroordeeld.

Maar hoe geheel anders is hetgeen wij meenen te moeten voorstaan.

Zooals de persoon van den mensch het subject is van zijn redelijke natuur, zoo is in Christus de menschenlijke natuur met de persoon des Zoons vereenigd. De Zoon wordt niet eerst persoon in en door de menschenlijke natuur, want Hij was dit van eeuwigheid.

Hij had noch de schepping noch de vleeschwording van noode, om tot zich zelf te komen en persoonlijkheid, geest te worden. Maar wel sluit de vleeschwording in, dat de menschenlijke natuur welke in en uit Maria gevormd werd, geen enkel oogenblik op en voor zichzelf bestond, doch van het allereerste moment van de conceptie af vereenigd was met en opgenomen in den persoon des Zoons. De Zoon schiep haar in zichzelf in, in se ipso creavit et creando assumit. Daarom is die menschenlijke natuur toch niet incompleet, gelijk Nestorius en thans nog Dörner beweren. Want al sloot zij door een eigen persoonlijkheid en ikheid zich in zichzelf niet af, zij was toch van den aanvang af persoonlijk in den Logos, die als subject in en door haar, met al hare bestanddeelen, vermogens en krachten leefde, dacht, wilde, handelde, leed, stierf enz. Dat zij niet in een zelfstandige ikheid een eigen, afzonderlijk complementum existentiae ontving, vloede niet voort uit een gebrek, maar juist daaruit, dat zij de menschenlijke bestaansvorm van den Logos moest zijn.

Hiermede meen ik niets anders gezegd te hebben dan wat steeds het standpunt was van de gereformeerde dogmatiek. Men vergelijke hierbij Bavinck l.a.p.

lectiek over die metaphysische gebieden, die ze beide bestrijken. Gelukkig beginnen er zich weer uitwisselingen van gedachten af te spelen, zooals ook blijken kan uit het feit, dat het meergenoemde boekje van B. Bavinck ontstaan is uit voordrachten door hem als natuuronderzoeker gehouden voor allerlei theologische gezelschappen. Maar in preciesere onderhandelingen over goed omschreven beschouwingen en wel omlijnde begrippen treedt men nog nauwelijks. Daarvoor zijn beide wetenschappen nog te ver van elkander verwijderd, en liggen ze nog te ver uiteen.

Zoo kon Mie, hoogleeraar in de physica te Freiburg zijn opvatting over de betrekkingen tusschen theologie en natuurwetenschap beknopt formuleeren¹⁾. Voor zijn besef zijn ze van tweeërlei aard. Ten eerste is de natuurwetenschap de ontvangende, waar ze het geloof aan God, dat de theologie leert, moet overnemen in den vorm van het geloof aan een objectieve waarheid en een der dingen inwonende rede; en ten tweede is ze gevend, omdat haar resultaten een bevestiging zijn van het geloof aan een „Schöpfergeist“ in de geheele wereld, en omdat ze de evangelische opvatting van de eenheid van het menschenwezen steunt tegenover de idealistische splitsing van den mensch in geest en materie.

Deze formuleering van Mie is zeker niet de meest gelukkige, geenszins de onze, en ze is hier allermint als een uiteindelijke gevolgtrekking van lange beschouwingen gegeven. Zij dient hier alleen om te demonstreeren, hoe ook voor een physicus, die tegenover de theologie zeer gunstig gestemd is, de betrekkingen tusschen beide disciplines, zooals hij die ziet, vrij sober zijn. En t'ging ons immers om de werkelijke, thans bestaande ver-

En hoezeer Bavinck hierbij bedoelde zich aan te sluiten aan hetgeen door de nieuwere, orthodoxe psychologen werd gezegd, blijkt wel uit het feit dat hij verwijst naar denzelfden Pfenningsdorf, dien ook wij reeds noemden en dat hij zelfs hetzelfde boek als dat, wat wij op het oog hadden, citeerde.

J. W.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

De verwerping van het Oude Testament in het heden en verleden.

V.

In den jongsten tijd is, met name in Duitschland, feller dan ooit, opnieuw de strijd tegen het O. T. opgelaaid. Doch nu zijn het niet slechts enkele geleerden, die in woord en geschrift den strijd aanbinden, waarin alleen academisch gevormden, of ontwikkelde leeken belangstelling toonen en partij kiezen, maar de groote massa vrijwel onberoerd laat. Thans is het anders geworden en is de strijd doorgedrongen tot het volk en in de Kerk. Daar zijn, naar ik meen, voornamelijk twee oorzaken voor. In de eerste plaats hebben de geschriften van von Harnack en Delitzsch, zooals reeds gezegd, groteren invloed gehad dan men zoo oppervlakkig van wetenschappelijke werken zou zeggen en hebben langzaam aan, van boven af, de meer ontwikkelde des volks vertrouwd gemaakt met hun theorieën: de ketterij van Marcion was door von Harnack weer in het centrum der belangstelling geplaatst en Delitzsch's groote Tauschung was zelfs onderwerp van bespreking van de dagbladders geweest.

Evenwel hiernaast moet een tweede factor genoemd worden en wel het anti-semitisme, de steeds toenemende afkeer van en het verzet tegen het Jodendom. Vooral na den oorlog is in Duitschland het anti-semitisme geweldig gegroeid totdat bij de overwinning van het Nationaal-Socialisme de fel oplaaiende haat tegen de Joden zich een uitweg baande en oversloeg in vervolging en onderdrukking van al wat Joodsch was.

Vanzelfsprekend werd hierbij het O. T. niet gespaard. En zoo zien we thans de wetenschap met haar critiek en de hartstocht van de groote massa hand in hand gaan tegen het O. T.

Zagen we in het voorgaande hoe van de zijde der wetenschap gepoogd werd het O. T. uit zijn positie te verdringen, thans willen wij er iets van laten zien hoe men in het hedendaagsche Duitschland in de practijk van het leven, in nationaal-religieuze en politieke beweging, de theorieën der wetenschap ook inderdaad in toepassing wenschte te brengen. Dat hier van volledigheid geen sprake kan zijn en onmogelijk alles genoemd kan worden wat in populairere vorm, brochure en dagblad, tegen zoowel als vóór het O. T. is gesproken, zij hier ten overvloede nog opgemerkt.

In de eerste plaats dient hier genoemd de z.g. Deutsche Kirche (Zie W. Kuneth u. H. Schreiner, Die Nation vor Gott, 1933, pg. 320 vlg.).

De „Duitsch-kerkelijke“ beweging — niet te verwarren met de geloofsbeweging der Deutsche Chris-

houding, waarvan Mie als physicus een omschrijving geeft, waarin het Godsbegrip wordt verbleekt tot rede en objectieve waarheid. In de meeste gevallen echter geeft de natuurwijsgeer zich weinig moeite om zijne verhouding tegenover de theologie als wetenschap streng te bepalen. Het blijft veelal bij eenige algemeene gezegden over den oorsprong en den zin der werkelijkheid, en over het hoogste zijn. En in die uitspraken wordt de toon dikwijls warmer en dieper, de discursieve betoogtrant wijkt voor een onmiddellijker uiting van de persoon. Daarom is het misschien ook juist te spreken van de verhouding der natuurwijsbegeerte tot de religie. Daarin blijft zij in overeenstemming met den geest des tijds, die in de plaats van den godsdienst de weekte stemmingen en vage aanduidingen der moderne religiositeit stelt. Dat beteekent dan voor haar niet veel meer dan een zekere gezindheid, een open staan, een althans zich niet afsluiten naar een bepaalde richting. En dat is immers ook eigenlijk slechts dat, wat op dit oogenblik alleen met zekerheid van de nieuwere natuurwijsbegeerte kan worden gezegd. De levende verhouding van haar tot de theologie stierf in de vorige periode een geweldadigen dood. Thans begint op dit graf weer iets te ontkiemen en te groeien, dat zich nog niet scherp laat waarnemen, en waarvan men niet weet, wat het worden zal. Het enige, wat zich laat vaststellen, is, dat de wijsbegeerte der natuur van een zekere starheid is bevrijd, een andere gezindheid vertoont, de waarde der geestelijke krachten gaat voelen en een zekere bewondering voor de wereldrichtende intelligentie niet meer kan onderdrukken; dat ze in haar laatste vermoedens iets van God, in haar hoogste momenten iets van religie gaat beseffen.

tenen — is geboren in den tijd van Duitschlands grootsten nood. In 1917 in kleinen kring ontstaan, werd zij door het organisatorisch talent van Dr. Niedlich in 1921 omgevormd tot den „Bund für Deutsche Kirche“, waarmee zich in 1925 enkele andere organisaties verbonden. Orgaan van den bond werd sedert 1922 een half-maandelijkse tijdschrift: „Die Deutsche Kirche. Sonntagsblatt für das deutsche Volk“. In het reglement van den Bond wordt het doel als volgt omschreven: „Doel van den Bond is de vernieuwing van het religieuze leven en van de Kerk door de gedachte van het Deutsche vaderland als belangrijkste innerlijke aangelegenheid van de Deutsche volksgemeenschap“. De Bond wil geen sekte zijn, geen aparte kerk naast de reeds bestaande genootschappen. Hij wil binnen het kader van de landskerken zijn taak vervullen en die kerken van zijn ideeën trachten te doordringen. In den bond is plaats voor alle Duitschers: theologen en leeken, protestanten en katholieken. Toch houdt de bond er wel degelijk een eigen leer op na. Zij komt in hoofdzaak op het volgende neer:

Christus of Jezus is het Christendom. De Evangelien geven ons, wanneer wij alles wat er niet in hoort terzijde stellen, een juist beeld van Zijn leer en leven. Jezus was een Arier; Hij is een held, die de ware zielenadel bezit. Hij leert de menschen het volgende: 1. De Vaderlijke Gods. 2. Dat het op de gezindheid van den mensch aankomt en dat niet zijn fouten en deugden beslissend zijn. 3. Het Rijk Gods, dat bestaat uit de gemeenschap van Zijn jongeren die „licht“ en „zout“ moeten zijn. 4. Het eeuwige leven, dat op aarde reeds begint. Voor deze nieuwe opvatting van de religie heeft Jezus gestreden en hij is de voornaamste van alle strijders geweest. Zijn dood toont „de bereidwilligheid om borg te staan voor de zaak der waarheid, die ook Luther naar Worms dreef“. (Andersen, Der deutsche Heiland, pg. 26).

In tegenstelling tot dit zuivere Christendom, staat het Joden-Christendom. De meest kwade eigenschappen van het Jodendom zijn: eigendunk, „Streberei“, geldzucht. Door kapitalisme, internationalisme, invloed in politiek en pers en door de wijze waarop het zijn gastvolken geestelijk en moreel bederft en het Christendom heimelijk ondermijnt is het een gevaar voor de wereld.

De oorzaak daarvan is zijn godsdienst. Zijn God is toornig en partijdig en slechts den Joden goedgezind. Altijd gaat het in hun religie om loon en straf, waaruit de geest van het handelsvolk blijkt.

Reeds in het begin van het Christendom is het onder Joodschen invloed, met name door Paulus, ondanks zijn ook heden nog onschatbare brieven, gekomen tot den bastaardvorm van Joden-Christendom. Tegen deze verjoodsching van het Christendom protesteerde voor het eerst Marcion, evenwel tevergeefs. Luthers reformatie was de tweede poging tot verzet, doch ook hij kon niet slagen. Het „fatale lettergeloof“ beheerschte hem nog. Zoo is het Lutheranisme, maar verderfelijker nog de Gereformeerde Kerk door het behouden van het O. T. verjoodscht. Dit is noodlottig geweest. „Zeer klaarblijkelijk is de oud-testamentische opvoeding van ons volk mede schuld geweest aan de algeheele ineenstorting van zijn geloof bij het einde van den wereldoorlog“. (Andersen, Der deutsche Heiland pg. 57).

Het zuivere Christendom echter en de Deutsche

De wetenschappelijke theoloog, wanneer hij van dit alles kennis neemt en zoo van terzijde als toeschouwer beziet, zal wel onmiddellijk opmerken, dat dit natuurlijk bitter weinig met theologie of godsdienst te maken heeft; en daarin heeft hij volkomen gelijk. Maar dit wil niet zeggen, dat daarmee voor hem de zaak als afgedaan kan worden beschouwd. Zeker hij moet wel den indruk krijgen, zooals opgemerkt is, alsof de natuurwetenschap een vreemd en exotisch ritueel uitvoert voor het altaar van een haar onbekenden God. Dat mag hem eenigszins vreemd aandoen, maar daartegenover past in dit geval nog iets meer dan een welmeenende, en tegenover zooveel onwetendheid vergoelijkende glimlach. Een zeker wantrouwen zijnerzijds tegenover de dunne religiositeit van den natuurwetenschappelijken geleerde is volkomen te begrijpen, maar tegenover zulk een algemeene kentering der geesten past geen onverschilligheid, maar veeleer een brandende belangstelling. Opdat het oogenblik niet verzuimd worde, dien onbekenden God te prediken, zooals Paulus het deed voor de wijsgeeren van Athene. Juist nu de turbulente meeningen amorf opstuwen naar een niveau, dat hooger ligt dan dat van het materiele zijn, moet met vlamme geestdrift en profetische overtuiging de waarheid verkondigd worden, die het leven is, ook voor de wijsbegeerte der natuur.

Dr G. A. LINDEBOOM.

1) Mie, Naturwissenschaft und Theologie. Leipzig 1932, blz. 37.

Correctie. In het vorige artikel is een drukfout ingeslopen. Aan het einde, regel 6 van onderen, laatste kolom, staat theologisch, lees teleologisch.